

Висновки. Важливе значення для правильної оцінки здібностей дитини має той факт, що конкретні здібності школяра не завжди знаходять прояв у добрій успішності з відповідних навчальних предметів. Численні дослідження вказують на те, що дуже часто учні, у яких оцінки в середньому гірші, можуть бути більш обдарованими, ніж ті, у кого успішність краща або навіть відмінна.

Таким чином, розпізнавати й розвивати здібності – справа дуже складна. Вона потребує комплексного підходу, а також спеціальних педагогічних заходів. Зокрема, на вирішення питання розвитку спеціальних здібностей спрямовані індивідуалізація і диференціація навчання, створення спеціалізованих навчальних закладів (шкіл різного профілю, коледжів і ліцеїв) тощо.

Література

1. Артемьева Т.И. Методологический аспект проблемы способностей / Т.И. Артемьева. – М. : Наука, 1977. – 184 с.
2. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды : в 2 т. / Б.Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980. – 287 с.
3. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2000. – 368 с.
4. Леонтьев А.Н. О формировании способностей / А.Н. Леонтьев // Вопросы психологии. – 1960. – № 1. – С. 7–17.
5. Платонов К.К. Проблемы способностей / К.К. Платонов. – М. : Наука, 1972. – 312 с.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2002. – 720 с.
7. Теплов Б.М. Нові дані з вивчення властивостей нервової системи та їх психологічних проявах / Б.М. Теплов ; [відп. ред. Е.А. Голубева, Є.П. Гусева]. – М. : Наука, 2004.

СКІРКО Г.З.

ПЕДАГОГІЧНО ДОЦІЛЬНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Велика увага вчених, педагогів-практиків останнім часом зосереджується переважно на розробці й упровадженні нового змісту початкової освіти, інноваційних технологіях, новій системі оцінювання. Безперечно, без цих складових немає навчання і розвитку учнів. Однак не менш важливим є створення педагогічно доцільного освітнього середовища для щоденного перебування дитини в школі.

“Виховання середовищем, обстановкою, створеною самими учнями, речами, що збагачують духовне життя колективу, – це, на наш погляд, одна із найтонших сфер педагогічного процесу”, – зазначає О. Савченко. Молодий школяр має прямі чи опосередковані зв'язки з природним, соціальним, навчальним, ігровим, технологічним і психопедагогічним середовищами. Вихованість, навченість сучасної дитини – результат не лише діяльності вчителя, а і впливу всіх перелічених середовищ [5].

Передусім розглянемо сутність поняття “середовище людини”, яке все частіше трапляється на сторінках педагогічних видань. У новому тлумачному словнику української мови дається визначення середовища як сукупності природних умов, у яких проходить життєдіяльність якого-небудь організму; соціально-побутові умови, в яких проходить життя людини. Іншими словами, це наш життєвий простір, який активно чи пасивно діє на нашу свідомість і наші почуття.

Якщо звернутися до історії педагогіки, то у своїй книзі “Як любити дітей” Я. Корчак охарактеризував чотири типи виховного середовища: догматичне, ідейне, безтурботного споживання, зовнішнього блиску і кар’єри [2]. З нашого погляду, вони досить живучі, їх можна розгледіти й у сучасних школах. У XXI ст., яке стає все більш інформаційним і глобалізованим, сильним є вплив на дитину соціального і технологічного середовища. Турбуючись про якість початкової освіти, необхідно звернути особливу увагу на створення цілісного впливу педагогічного середовища на всебічний розвиток вихованців. У оптимальному середовищі мають поєднуватися найважливіші чинники, які впливають на емоційну, розвивальну, естетичну, оздоровчу та духовно-моральну складові виховання.

Незамінним джерелом виховання духовності є залучення молодших школярів до естетичних переживань: милування світом природи, красою людських стосунків, красою мистецтва. Чуйність, сприйнятливність до краси в дитячі роки глибокі та щирі, тому важливо не проминути цю можливість для виховання потреби в красивому, яка сильно впливає на зміст духовного життя дитини.

“Чим більше бачить і чує людина у навколишньому світі відтінків, тонів і напівтонів, тим глибше виражається особиста оцінка фактів, предметів, явищ, подій, тим ширший емоційний діапазон, який характеризує духовну культуру людини”, – писав В. Сухомлинський [3]. У сучасних програмах з “Мистецтва”, “Музики” з-поміж інших визначено завдання духовно-емоційного виховання, формування в молодших школярів потреби в духовному самовдосконаленні.

Так, під час екскурсій, прогулянок, спостережень у них часто виникають естетичні переживання від сприймання краси. У кожному класі на уроках читання, мови, образотворчого мистецтва є великі можливості створення виховних ситуацій з метою досягнення значущості для людини естетичних переживань. Від рівня педагогічної майстерності вчителя залежить, наскільки вдало він вплітає у тканину уроків, позакласних заходів слухання уривків музичних творів, розгляд і обговорення картин, малюнків, відеозаписів, щоб посилити у дітей сприйнятливність до краси поетичного слова.

Вагомий внесок в обґрунтування підходу до актуальності проблеми виховання особистості, висвітлення суті громадянськості, духовності та організації особистісно орієнтованого навчання і виховання зробили у своїх працях Ш. Амонашвілі, І. Бех, О. Захаренко, В. Киричок, Г. Костюк, В. Максакова, О. Проскура, О. Савченко, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

Мета статті – розкрити педагогічні можливості освітнього простору початкової школи щодо виховання духовності молодшого школяра.

Духовно-моральне виховання поліаспектне, воно охоплює всі сфери життя дитини, виявляється у ставленні до рідних, природи рідного краю, Батьківщини, рідного слова, праці. Одне із головних завдань початкової школи полягає в забезпеченні системного підходу до виховання духовності молодшого школяра через організацію педагогічно доцільного освітнього середовища: задіяти виховні можливості різних предметів, позаурочної роботи (гуртки, екскурсії до музеїв, театрів, бібліотек); зосередити увагу батьків на духовно-моральному вихованні дітей як основі їх всебічного розвитку і соціалізації.

Основними засобами духовно-морального виховання молодших школярів, як зазначає О. Савченко, є: створення естетично-розвивального, психологічно комфортного середовища; виховання позитивного ставлення до себе; стимулювання до самовдосконалення; використання виховної сили мистецтва; створення ситуації вільного обміну думок, вибору навчальних завдань, способів поведінки в ситуації морального вибору; колективне обговорення і розв'язання проблемних завдань і виховних ситуацій морально-етичного змісту; залучення учнів до самоаналізу способів діяльності, стимулювання самооцінки; самопізнання і самовдосконалення в різних видах діяльності; опора на довготривалі стимули активного пізнання; утвердження атмосфери емоційного благополуччя і духовного взаємозбагачення дитячого, батьківського, педагогічного колективу, можливість не лише здібній, а й слабкій дитині випробувати себе в різних видах діяльності [5].

Передусім звернемося до змісту поняття “духовність” у контексті виховних завдань школи. О. Сухомлинська аналізувала аналіз розвиток феномену “духовність” за століттями – від християнської релігії в Європі до сучасних досліджень. Дослідниця доходить висновку, що духовність розглядалася як багатоаспектне явище, провідною ознакою якого є християнська духовність. Як зазначає О. Сухомлинська, залежно від педагогічних поглядів носіїв цієї ідеї до феномену духовності долучилися і наукові, й етнологічні складові або цінності, які з часом посідали все більше і більше місця. І тому було б помилково ототожнювати палітру педагогічних поглядів лише з християнською догматикою. Гуманізм, раціоналізм і натуралізм поступово виявляються у педагогічних творах як головні виховні орієнтири [4]. “Педагогічний процес лише тоді вдалий, коли в ньому виховання передуює навчанню, адже викликані ним до дії духовні сили вбиратимуть знання як поживу, необхідну для подальшого зростання й становлення особистості школяра” [1]. Без культури немає духовності, без духовності зникає мораль. Християнська мораль нині не протиставляється завданням і змісту морального виховання дітей в освітніх закладах. Проблема полягає лише в тому, як методично правильно залучати християнські цінності до морального виховання дітей.

Перш за все ми в межах шкільного змісту поставили проблему пробудити інтерес учнів до питань етики й моралі, розвивати духовно-моральне мислення, формувати орієнтацію на вічні духовно-моральні цін-

ності культури; виховувати високі громадянські якості – любов до Вітчизни, повагу до роду, родини, шанування національних, сімейних традицій, вибудованих тисячолітньою історією народу.

Вбачаємо за можливе розпочати ознайомлення учнів з елементами християнської етики, плекати бажання учнів, учителів, громадськості в пізнанні основ християнської культури, підвищувати загальний культурний рівень дітей шляхом вивчення надбань світової етичної думки, духовної скарбниці України, виховувати у дітей відповідальність за свої вчинки, вдячність, співчутливість, доброзичливість, бажання своїм благочестям утверджувати Радість Буття. Великі можливості для духовно-морального виховання містять програми і зміст підручників “Українська мова”, “Я і Україна”, “Мистецтво”, “Музика”. Особливу роль відіграють у духовному і морально-етичному вихованні в початковій школі уроки читання. У дітей цього віку досвід міжособистісних стосунків обмежений вузьким колом зв’язків з довкіллям. Осмислення змісту багатьох творів, у яких описано почуття і вчинки дійових осіб, викликає у дітей глибоке співпереживання, що є своєрідним особистісним засобом освоєння дійсності, дає їм можливість зрозуміти внутрішній світ інших людей. У кожному класі на уроках читання, образотворчого мистецтва, музики є великі можливості створення виховних ситуацій з метою досягнення значущості для людини естетичних переживань. Щоб посилити у дітей сприйнятливості до краси поетичного слова, необхідно гармонійно вплітати у зміст уроків, позакласних заходів слухання музичних творів, розгляд і обговорення картин, відвідування музеїв.

Видатний діяч російської культури Д. Лихачов влучно сказав, що живопис – це поезія, яку бачать, але не чують, а поезія – це живопис, який чують, але не бачать. Сприймання художнього слова і живопису, поєднане за змістом і часом, одухотворяє дитячу думку, стимулює образне мислення і мовлення. “Чим більше бачить і чує людина у навколишньому світі відтінків, тонів і напівтонів, тим глибше виражається особиста емоційна оцінка фактів, предметів, явищ, подій, тим ширший емоційний діапазон, який характеризує духовну культуру людини” [3]. Естетичне виховання через сприймання, співпереживання художніх образів стимулює дітей до творчості, яка може виявлятися в різних формах: створенні різнокольорових малюнків, написанні казок, виготовленні саморобок. Сучасні діти жваво реагують на музику, прагнуть її відтворити у звуках, рухах, жестах, міміці, передаючи цим певний емоційний настрій і своє ставлення. На засадах духовно-моральних цінностей повинна відбуватися консолідація педагогів і батьків, проводитися діалог між школою і культурно-освітнім простором.

Тому педагогічні можливості освітнього простору початкової школи щодо виховання у дітей духовних цінностей засновані на ідеї особистісно орієнтованої системи навчання, виховання яку вважаємо найбільш відповідною ідеям гуманізації і диференціації освіти. Оновлення методичного забезпечення навчально-виховного процесу стосується таких аспектів, як:

– збагачення змісту освіти емоційним, особистісно значущим матеріалом; стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів як повна і по-

слідовна диференціація та індивідуалізація в навчальній та виховній роботі (зміст, спосіб постановки завдання, міра педагогічної підтримки);

- особистісно орієнтоване спілкування (задоволення потреби особистого контакту вихованців з педагогом, можливість отримати педагогічну підтримку, утвердження людської гідності, відчуття душевного стану в момент розмови, заміна “залізної” дисципліни діловим співробітництвом тощо);

- діалог між дітьми, учнями і вчителями як домінуюча форма навчального спілкування, спонукання до вільного обміну думками, враженнями;

- створення ситуації вільного вибору учнями навчальних завдань і способів поведінки в ситуації морального вибору; побудова уроку як розгорнутої навчальної діяльності, коли учні самостійно ставлять і розв’язують усвідомлені ними навчальні завдання; гнучкість форм організації різних видів діяльності (індивідуальна, парна, групова);

- створення естетично-розвивального, гармонійного середовища в навчально-виховному закладі;

- утвердження атмосфери емоційного благополуччя і духовного взаємозбагачення дитячого колективу, можливості не лише здібній, а й слабкій дитині випробувати себе у різних видах творчості;

- виховання молодшого школяра як мовної особистості, її духовного, соціокультурного потенціалу.

Мовленнєва діяльність для учнів – це і вільний мовний простір, і незмінний засіб пізнання світу, людей, природи і суспільства, яке відбувається в режимі навчально-виховного процесу. В. Сухомлинський зазначав, що мову треба розглядати не тільки як один з предметів виховання культурної людини, а як всепроникаючу силу, яка охоплює все, що сприймає, пізнає, думає людина. Так, у процесі викладання української мови, крім інших завдань, реалізується соціокультурна лінія, зміст якої передбачає розширення уявлень, знань дітей про культуру українського народу, її особливості в різних регіонах України, у різних етносів, які населяють територію нашої країни. Ця робота має органічно поєднувати навчання з вихованням цінностей, що реалізується завдяки спеціально дібраним текстам, художнім картинам, музичним творам, у яких відображаються особливості матеріальної і духовної культури українського народу, національного характеру [3].

З цією метою були використані, перш за все, можливості освітнього простору навчально-виховного комплексу “Мрія”, в оздобленні інтер’єру якого є твори декоративно-прикладного мистецтва наших запорізьких художників: відомі Решетилівські гобелени, чудова кераміка, живописні настінні розписи, вироби з металу та глини.

У планах навчально-виховної роботи з учнями початкової школи передбачені навчальні екскурсії до виставкової зали художнього музею, краєзнавчого музею та приватного (сімейного) музею – галереї прикладної кераміки та живописної творчості братів Бурлай, засновником якого є В. Баталкіна. За експонатами цього музею ми продовжуємо знайомити учнів та їх батьків з історією заснування м. Олександрівськ, із секретами старих майстрів кераміки, бо запорізька земля багата на високоякісні глини. З цієї глини будувалися різні історичні споруди міста: ратуші, лікарні, на-

вчальні заклади. Простолюд не мав такого права. Так цінувалася праця і вироби знаменитих майстрів. Однак музей не менш цікавий своїм другим розділом – духовно-естетичним, який розповідає про сімейні традиції сім'ї О. Бурлай. У ній у пошані високі моральні принципи: порядність, людяність, чесність, працелюбність. Саме в такому оточенні й зростала учениця нашого навчального закладу К. Баталкіна, яка тепер очолює художньо-естетичний відділ цього музею. Вона вивчаючи історію своєї родини, разом з матір'ю В. Баталкіною знайомить учнів з добре відомим художником-реалістом О. Бурлай, його картинами, адже вона є нащадком цього славного роду. Надзвичайно цінним є те, що в залах музею постійно організуються концерти учнів музичної школи, звучить орган та проводиться фестиваль дитячої творчості “Будинок моєї мрії”, в організації якого активно участь беруть і батьки наших вихованців. Діти отримують естетичну насолоду від такого спілкування з минулим, мають інформацію про свій край, своє місто, його культурні традиції і звичаї, у них формується любов до рідного краю, краєзнавчий інтерес до минулого. Під час екскурсії учні знайомляться з історією експонатів та обов'язково повинні потримати їх у руках, щоб відчути зв'язок з минулим.

Висновки. Педагогічно доцільне освітнє середовище початкової школи має бути незамінним джерелом духовного, морально-етичного виховання і розвитку учнів. У такому освітньому просторі мають поєднуватися найважливіші чинники, які впливають на розвивальну, естетичну, оздоровчу складові виховання. Створення позитивного освітнього середовища може бути міцним підґрунтям для активної співпраці всіх суб'єктів виховного процесу.

Література

1. Амонашвили Ш. Размышление о гуманной педагогике / Ш. Амонашвили. – М. : Изд. дом Шалвы Амонашвили, 1995. – 496 с.
2. Корчак Я. Як любити дітей / Я. Корчак. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 158.
3. Сухомлинський В.О. Вибр. твори : у 5 т. / В.О. Сухомлинський. – Т. 3. – С. 502.
4. Сухомлинська О.В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук / О.В. Сухомлинська. – К. : Добро, 2006. – С. 13.
5. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової школи : посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О.Я. Савченко. – 3-тє вид., без змін. – К. : Богдано-ва А.М., 2009. – 226 с.

ХРОМОВА О.Л.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ БАТЬКІВ ЩОДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Становлення й розвиток України як держави з ринковою економікою вимагають від загальноосвітньої школи виконання низки специфічних завдань, які зумовлені необхідністю підготовки молодого покоління до самостійного життя та професійної діяльності в нових соціально-економічних умовах.

Одним з таких завдань сучасної системи освіти є підготовка учнівської молоді до професійного самовизначення, підготовка висококваліфіко-